

# HOUT *tegen* IJZER

Voor het eerst ontmoeten twee iconische skûtsjes elkaar in de Spiegel. Het zijn de 137 jaar oude *De Rot*, het oudste, nog zeilende ijzeren skûtsje, en de *Æbelina*, een exacte replica van het skûtsje dat in 1861 gebouwd is als het snelste schip van Friesland.

Fotografie en tekst: **Klaas Wiersma**







Twee illustere schepen treffen elkaar; de houten Æbelina van Eeltsjebaes is nog altijd snel

staat, hoewel de roef omwille van stahoogte twee spanten naar voren wordt geschoven en wat wordt verhoogd. Nadat Ruud en Jannie er zelf veel mee hebben gevaren is het hun wens dat *De Rot* weer in Rottevalle terechtkomt, wat in 2011 ook gebeurt.'

Joke vult aan: 'En wat dacht je, dat ze in Rottevalle blij waren dat het schip weer in het haventje zou komen te liggen?' Ze lacht: 'Nee hoor... "Wat moet dat oude ding hier?" klinkt het. Opnieuw moet het dorp wennen aan *De Rot*.' Maar al snel blijkt dat het skûtsje dagjesmensen naar het dorp trekt. De rondvaarten zijn populair. Joke: 'De beste manier van promotie is gewoon aan boord gaan zitten en praatjes maken met iedereen die langskomt. En nu is het weer 'ús Rot', onze Rot.'

Na de maanden als decorstuk op de kade voor het lepenloftspul is het weer tijd om te gaan

**N**atuurlijk kennen ze elkaars schepen maar al te goed, de vrijwilligers van de skûtsjes *Æbelina* en *De Rot*. Maar samen varen, nee dat hadden ze nog nooit gedaan. *De Rot* is het oudste skûtsje van ijzer dat nog vaart, de *Æbelina* het enige van hout. Misschien ligt het nog steeds gevoelig: de bouw van het eerste ijzeren schip voor Friesland luidde een nieuwe periode in, een tijd waarin geen plaats meer was voor houten skûtsjes. Hoe kunnen ze dan toch samen op de foto staan?

Voordat we het daarover hebben, eerst een opmerking vooraf. We wilden de twee schepen heel graag bij elkaar brengen, maar het kostte aardig wat moeite om een ontmoeting te arrangeren tussen deze twee imposante schepen uit de Friese historie. Zo lag *De Rot* deze zomer op het droge. Niet voor een werfbeurt, maar op het dorpsplein van Rottevalle (gelegen net ten noordoosten van Drachten – red.). Het scheepje, de lengte is net geen 12 m, was de hoofdrolspeler in het openluchtspel *Izer*, een toneelstuk over z'n eigen historie.

### Gehaat-geliefd

Aan de koffietafel in het Skûtsjemuseum vertelt Joke van der Zwaag, bestuurslid PR van de stichting *Freonen Fan De Rot* (Vrienden van de Rot) over die bijzondere productie: 'We hebben het 'iepenloftspul' zes keer opgevoerd en het was zes keer uitverkocht! Het stuk vertelt het levensverhaal van het schip; hoe het werd gebouwd in opdracht van twee kasteleins uit Rottevalle. Herberg "Het Wapen van Smalingerland" is nog altijd sponsor van het schip.'

### ÆBELINA VS. DE ROT

	Æbelina	De Rot
<b>Bouwjaar</b>	1861-1945 / 2009-heden (99 jaar)	1887-heden (137 jaar)
<b>Lengte stevens:</b>	12,16 m	11,90 m
<b>Breedte berghout:</b>	3,10 m	3,15 m

Opvallend hoe vergelijkbaar de maten waren van het houten en het eerste staalijzeren beurschip. *De Rot* heeft katoenen zeilen die met veel liefde met de hand zijn afgewerkt, terwijl op de *Æbelina* een snel tuig van Zeilmakerij Molenaar staat.

De eerste *Ebelina* werd op stapel gezet in Joure bij Eeltje Holtrop van der Zee, *De Rot* kwam uit het Groningse Vierverlaten, werf "De Koningspoort".

In 1887 klinken Jacob Jans en Wolter Mulder van werf "De Koningspoort" in het Groningse Vierverlaten de spanten en de huidplaten aan elkaar. Joke: 'Dit ijzeren roefschip moest twee houten voorgangers gaan vervangen op de vaste dienstregeling van Rottevalle naar Leeuwarden. Maar de bevolking van Rottevalle is allerm minst te spreken over dit 'lelijke' schip. 'Hout drijwt, izer sinkt', zegt men in het dorp. Hout drijft, ijzer zinkt. Maar *De Rot* laat zien dat ijzer niet zinkt. Het schip drijft na 137 jaar nog steeds.'

Voorzitter Koop Hoekstra van de stichting schetst in grote lijnen de verdere geschiedenis van *De Rot*: 'Nadat de tijd van de beurtveren definitief voorbij is, komt het schip in Spaarnedam terecht als woonschip. De gemeente verbiedt later het wonen op dit soort scheepjes maar gelukkig herkennen Ruud en Jannie de Haan de bijzondere romp. Zij brengen het schip weer terug in min of meer originele

varen. *De Rot* is een trouwe bezoeker van de Strontweek. Niet als deelnemer, maar wel om de historische haven op te fleuren.

Op de herfstige tocht vanuit Workum terug naar Rottevalle ligt het Skûtsjemuseum, de thuisbasis van de *Æbelina* op de route. En zo komen de twee Friese schepen eindelijk een keer samen.

### Eeltsjebaes

Ook de houten *Æbelina* heeft een schare zorgzame vrijwilligers. Dertig keer per jaar zeilen ze met hun pareltje. En het mag gezegd worden, de *Æbelina* is een lust voor het oog. Ze is niet voor niets herbouwd volgens de lijnen van de oorspronkelijke *Ebelina*, vernoemd naar de dochter van de eerste beurtschipper. Ter onderscheid heeft de nieuwe *Æbelina* wel een net iets andere naam gekregen.

Alleen van hele bijzondere schepen wordt een replica gemaakt en daarom duiken we

weer even terug in de tijd. In 1861 heeft hellingbaas Eeltje Holtrop van der Zee (de zo bekende Eeltsjebaes) uit IJlst meerdere schepen opgeleverd. Als de helling toch een paar weken leeg staat, start hij op eigen kosten met de bouw van een veerschip, om 'op de werf de vaart erin te houden'. Dit schip moet een meesterwerk worden. Eeltje heeft dit keer alle vrijheid, er is immers geen opdrachtgever met specifieke eisen. Hij wil een schip dat sneller vaart dan alle andere schepen die ooit in Friesland gebouwd zijn...

Maar zoals wel vaker wekt zo'n ambitieus project ook afgunst op. Jaloerse tongen beweren dat de werfbaas met zijn begeerte om zichzelf en iedereen te overtreffen de duivel zou heb-

ben aangeropen. De enige voorwaarde van de boze geest zou zijn geweest 'dat er met ziel en zaligheid voor eer en prijzen terugbetaald zou worden'. Althans, dat valt te lezen in het hoofdstuk 'Het mooiste schip met de meeste zorgen' in het boek *Æbelina, Risico*. Het levensverhaal van de *Ebelina* zal de roddelpraat zeker hebben gevoed.

### Beurtveer

De *Ebelina* gaat onder schipper Gerben Zuidema de beurtveerverbinding vanuit Grou naar Leeuwarden en Sneek verzorgen. Daarnaast zeilt Zuidema wedstrijden. Die zijn lucratief, de prijzen bedragen omgerekend naar nu vaak meerdere duizenden euro's. *Ebelina* is

inderdaad snel, ontzettend snel zelfs. Zij wint soms met een rak voorsprong.

Maar financieel gaat het Zuidema minder goed af. In het eerste jaar moet hij al een deel van zijn eigendomsrecht overdragen aan de notaris. Hij kan het schip niet afbetalen. In 1873 gaat hij failliet. Nu komt *Ebelina* in handen van Wybe Minderts Peekema die het dan twaalf jaar oude schip omdoopt tot *Dorp Grouw*. Ook deze eigenaar gaat failliet en zo volgt een spoor van openbare verkopen en veilingen waarbij het schip onderdeel is van de boedel. Op het wedstrijdwater komen de andere schippers ondertussen in verzet tegen de hegemonie van de *Ebelina*. Het resulteert in uitsluiting van vrijwel alle wedstrijden.



linksboven: De *Æbelina* is een replica van de *Ebelina* en heeft haar vaste ligplaats bij het Skûtsjemuseum in Eernewoude

boven: De zeilen gaan omhoog, gewoon op de hand

links: het houten skûtsje heeft maar een klein vlagje nodig of het begint te lopen

Tot 1908 blijft het schip de veerdienst op de Friese hoofdstad onderhouden. In de oorlog wordt het schip nog een keer gesignaleerd bij Grou, daarna is het spoorloos verdwenen.

### 'Is de kaets aan boord?'

Inmiddels is in Eernewoude Age Veldboom aangeschoven bij het gezelschap van zeilers. De regen houdt aan, dus is er alle tijd voor een extra kop koffie. Age is een van de grondleggers van het museum en bouwde mee aan de replica van de *Ebelina*. Hij vertelt dat Eeltje

Holtrop van der Zee een schip wilde bouwen dat snel was, maar ook veel wind kon hebben, want: 'Beurtveerschepen waren wettelijk verplicht te varen en gingen bij slecht weer pas als allerlaatste uit de vaart.'

Een beurtveerschipper moest ook goed kunnen lezen, schrijven en rekenen, zo weet Age, ze moesten immers vrachtljsten kunnen bijhouden. Dat gaf een zekere status en de beurtschipper droeg dan ook een hoed in plaats

van een zwarte pet. Aan boord was altijd een klein groen kistje, dat heette de 'kaets'. Daar in zaten de waardevolle spullen die mee aan boord gingen, bijvoorbeeld het horloge van een rijke boer die dat wilde laten repareren in de stad. 'Het ging dan van: "jongens is de kaets aan boord? Dan kunnen we gaan". Voor een beurtveer moest de schipper een octrooi tekenen met rechten en plichten om te varen. Net als vervoersbedrijf Arriva nu.'

Age praat nog steeds lyrisch over de vormen van het houten skûtsje. De romp had volgens bouwer Eeltsjebaes de lijnen van een walvis. Age ziet in de achterschip zelfs een uit het water tillende staart van die walvis.

### Groningse lijnen

'Heel wat anders dan de 'Grinser' (Groninger) schepen, die zijn zo recht en hoekig.' Er wordt hartelijk gelachen. Age kan het niet laten om het bekende verschil tussen de Friese en Groningse schepen te benadrukken. 'Of zijn er hier soms Groningers aanwezig?' Als geboren Groninger besluit ik toch maar m'n hand op te steken en er wordt nog harder gelachen.

Maar er is een veel belangrijkere Groninger in ons gezelschap, dat is het aan het Hoendiep gebouwde skûtsje *De Rot*. Gelukkig komt Koop Hoekstra even later ook met een mooie anekdote: 'Waarom de schippers van houten schepen met een hand buiten de bedstee slapen. Als ze natte vingers kregen wisten ze dat ze weer moesten pompen. Daar heb je op een ijzeren schip geen last van.'

Opnieuw wordt er gelachen. Inmiddels is de

links: Wie *De Rot* ziet varen zal niet vermoeden dat die bijna 140 jaar historie met zich meedraagt en in de begintijd middelpunt was van een controvers

onder: Beurtscheepjes zoals deze twee voeren altijd door, onder (bijna) alle omstandigheden





### DE NIEUWE ÆBELINA

Twintig jaar geleden werd in 2004 de kiel gelegd voor de bouw van een replica van de *Ebelina*, het bouwbestek van het schip was nog in het Skûtsjemuseum aanwezig. Heine Deelstra van Gaastmeer zet dat om in een bruikbare tekening voor bouwmeester Johan Prins, die in mei 2005 de eerste krommers ophaalt bij zaagmolen *De Rat* in IJlst. In juni plaatst hij de zandstrook en een maand later worden de eerste vlakdelen al gebogen. Het bouwproces van 2005 tot 2009 is in woord en beeld goed te volgen op de site [www.skutsjemuseum.nl](http://www.skutsjemuseum.nl), inclusief de feestelijke tewaterlating van de nieuwe *Æbelina*. Inmiddels vaart de *Æbelina* alweer vele jaren met opstappers en is zij te huur. In 2024 kun je tijdens opstapdagen als individu een middag mee tegen een redelijk bedrag (20 euro), data: 16, 23 en 30 juli en 13, 20 en 27 augustus. Uiteraard verschijnt de *Æbelina* ook op diverse evenementen.

In de Spiegel verschenen over de bouw en tewaterlating van de *Æbelina* eerder artikelen in 2007.4; 2007.8; 2009.7 en 2009.9



linksboven: Het interieur van de *Æbelina* is sober maar de grootschoot kan drogen aan een haak

rechtsboven: *De Rot* heeft nog een met de hand genaaid tuig. De fok heeft authentieke leuvers

onder: Dankzij de verhoogde roef kent *De Rot* wat meer comfort aan boord

koffiekan leeg en de regen al een stuk minder, tijd dus om het water op te gaan.

### Zelfde tijdsgewricht

*Æbelina* wordt voorzichtig wakker gemaakt in haar persoonlijke boothuis. De ongestaagde mast wordt rechtop gezet en met haar elektromotor glijdt ze geruisloos richting it Wiid. Tijdens het hijsen van de zeilen komt *De Rot* voorbij. Twee schepen van ongeveer dezelfde lengte met hun wortels in hetzelfde tijdsgewricht. Ontworpen ver voor de tijd van

de hulpmotor. Zeilers die ook met tegenwind op tijd op hun bestemming moesten komen, jagend, bomend of soms kruisend over smalle watertjes. Twee schepen die tijdens hun lange leven werden bewonderd, maar ook afgunst oproepen. En twee schepen die nu gelukkig in rustiger vaarwater verkeren. Hoewel het vaarwater vandaag wel erg rustig is. Het blijft miezieren en er is nauwelijks wind. Nooit eerder voeren déze twee skûtsjes zo dicht bij elkaar. Maar zou het kunnen dat de originele *Ebelina* en *De Rot* elkaar wel hebben getroffen? Beide skûtsjes onderhielden een beurtveer op Leeuwarden. *De Rot* was wel 26 jaar jonger dan de *Ebelina*.

In 1877, het jaar dat het nieuwe beurtschip van Rottevalle in de vaart komt, heeft de *Ebelina* al een grote restauratie achter de rug, een werkbeurt die de helft kost van de oorspron-

kelijke nieuwprijs. Het schip heet dan inmiddels *Dorp Grouw* en ziet er ongetwijfeld ook niet meer zo blits uit als de nieuwe *Æbelina* anno 2024.

Ook hebben de eigenaren, de broers Peekema, flinke zorgen. Rond 1877 is er een crisis in Nederland die vooral de agrarische sector treft. De wereldhandel komt op gang, en goedkoop graan uit de VS overspoelt Europa. De *Ebelina* wordt in 1878 zelfs tweemaal publiekelijk geveild wegens faillissementen. Ook lezen we het treurige bericht van een scheepsmaat die van boord valt en verdrinkt. De *Dorp Grouw* vaart tot 1908 en *De Rot* houdt tot 1917 de veerdienst in stand. 21 Jaar lang varen ze beide op Leeuwarden. Daar moet wel eens een "Ah-goeie" over en weer zijn geroepen en misschien werd daarbij dan netjes een hoed gelicht. ♪